

In de ontwikkeling van de beweging van de Nadere Reformatie zien de kerkhistorici over het algemeen een wending optreden in de achttiende eeuw. 'Spiritualisering' van de bevinding, een ontwikkeling in mystieke richting, zou met name aan de invloed van Jean de Labadie (1607-1678) toegeschreven moeten worden; alleen Heppe meent dat vooral de invloed van diens tijdgenoot Van Lodenstein hiervoor verantwoordelijk was. Men noemt voor de 18e eeuw vooral de bezoekers van gezelschappen en Schortinghuis die dit mystieke element doorgaven. Schortinghuis' navolgers zouden zijn beschrijving van de 'toppen en dalen' van het geestelijk leven beperkt hebben tot de dalen en zo het hunne bijgedragen hebben aan de bevindelijkheid van de 19e en 20e eeuw. Vooral de Kruisgemeenten, aldus Van der Linde, zouden de door de traditie van De Labadie gestempelde bevindelijkheid overgenomen hebben. De door Woelderink in 1941 gegeven karakteristiek van het geloofsleven van zware Hervormden in zijn tijd toont overigens ook grote overeenkomsten met dat van de navolgers van Schortinghuis rond 1750.¹³

Een belangrijk kenmerk van de invloed van De Labadie was, naast de mystieke inslag, diens opvatting 'van gerealiseerde heiligheid en verlossing' terwijl de gereformeerde orthodoxie daarentegen het belofte-karakter van het heil beklemtoont. In de ware gelovigen achtte De Labadie het heil materieel aanwezig en aanwijsbaar. Dit 'substantieel' maken van het heil strijdt met het calvinistische belijden dat pas bij Gods oordeel aan het eind van de geschiedenis de ware gelovigen van de anderen gescheiden zullen worden. De van afkomst rooms-katholieke De Labadie zou volgens Heppe hierin het roomse 'separatio'-motief (de afzondering der kloosterlingen) een protestantse vorm (de uitverkorenen) hebben gegeven. De hoofdstroom van de Nadere Reformatie vóór De Labadie had zich door het zondebesef en de concentratie op de wedergeboorte weinig moeite getroost om over de handel en wandel van de bekeerde mens te theologiseren. In dit manco voorzag De Labadie, en het is begrijpelijk dat vooral mensen uit antithetisch piëtistische gezelschappen zijn denk wijze ~~opvattingen~~. Zij hadden zich immers als 'betere kerk', als groep verkorenen, van de kerk afgewend. Ook Van Lodenstein vertoonde al een mensbeschouwing waarbij de bekeerde uit het natuurlijke helemaal in het domein van de genade ('substantieel') overgegaan is. Mystiek, direct contact met God, heeft voor die mens veel minder barrières dan in de orthodoxere visie, die zowel zonde als genade in de bekeerde mens aanwezig acht.¹⁴

Met deze twee aspecten van de onder invloed (of in de tijd) van De Labadie gerealiseerde wending in het geestelijk klimaat onder de bevindelijk gereformeerden, corresponderen de hoofdlijnen van het bevindelijk gereformeerde geestelijk klimaat zoals beschreven door Graafland (1962) en Van Ruler (1971). Graafland gebruikte om het geestesklimaat van de bevindelijk gereformeerden aan te duiden de term 'spiritualisme'. De wortels van deze belevingswereld liggen volgens hem in de grieks-beïnvloede traditie met haar neiging

"de tegenstelling tussen ziel en lichaam, geest en stof, inwendig en uitwendig, onzichtbaar en zichtbaar, allesbeheersend te doen zijn, waarbij telkens het eerstgenoemde beschouwd wordt als het eigenlijk bestaande, terwijl het tweede gezien wordt als omhulsel, dat tijdelijk noodzakelijk is, maar uiteindelijk geen bestaan en geen bestaansrecht heeft."¹⁵

Voor het mystieke element en de visie op de kerk als 'slechts' het omhulsel van de groep der ware gelovigen worden door deze invalshoek verklaard.

De wijze waarop Van Ruler zijn beschouwing over de bevindelijk gereformeerden opbouwt, verschilt niet wezenlijk van die van Graafland. Als achtergrond van hun geestelijk klimaat noemt Van Ruler de visie op de verhouding tussen *natuur en genade*, die in deze stroming - die hij 'de ultra-gereformeerden' noemt - als een *absolute tegenstelling* beschouwd